

Рецензия

на дисертационен труд
за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“
по професионално направление 8.2. (изобразително изкуство)

по научна специалност 05.08.04
„Изкуствознание и изобразителни изкуства”

Тема: „ТЕХНИКАТА НА КОЛАЖА И МОНТАЖНИТЕ ДЕЙСТВИЯ
КАТО ИЗРАЗНИ СРЕДСТВА
ВЪВ ФОТОГРАФИЯТА – ХАРАКТЕРНИ ТЕНДЕНЦИИ
В ЕВРОПЕЙСКОТО ИЗКУСТВО
ПРЕЗ ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА ХХ ВЕК“

докторант: Йоана Емилова Ангелова

Научен ръководител: Доц. д-р Бойка Донева

Рецензент: проф. д-р Бисера Вълева, СУ „Св. Климент Охридски“

Темата на дисертационния труд „ТЕХНИКАТА НА КОЛАЖА И МОНТАЖНИТЕ ДЕЙСТВИЯ КАТО ИЗРАЗНИ СРЕДСТВА ВЪВ ФОТОГРАФИЯТА – ХАРАКТЕРНИ ТЕНДЕНЦИИ В ЕВРОПЕЙСКОТО ИЗКУСТВО ПРЕЗ ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА ХХ ВЕК“ е интересна и предизвикателна с избрания ракурс към заявената проблематика, както и с изследването на впечатляващ обем теоретични източници и исторически документи. Този избор отразява личните пристрастия и търсения на докторантката, които тя е реализирала по убедителен начин.

Общият обем на дисертацията е 304 страници, като те са разпределени по следния начин: 281 страници е основният текст, който се състои от увод, изложение в четири глави, заключение и библиография. Библиографията е от 18 страници и обхваща 182 цитирани източника, както 45 бр. са на кирилица, а 137 бр. на латиница. Към труда има отделно книжно тяло *Приложение*. В структурно отношение са налице

необходимите компоненти за такъв вид разработка. Балансирано е съотношението между обема и съдържанието на отделните глави, като четвърта глава е относително по-малка спрямо останалите. Албумът-приложение е важна и неотменима част на труда. Илюстрациите в него онагледяват базата за научно-изследователската работа на докторантката и са съществени както за тезите на труда, така и за приложената методология. Визуалните примери, както и интервютата имат пряко отношение към приносите и тезите на изследването. Приложението е от 145 страници с 352 илюстрации, списък с важните изложби в хронологичен ред, както и стойностни интервюта, които Йоана Ангелова е провела и обобщила изводите си от тях в приносите на труда.

В „Увода“, авторката убедително обосновава актуалността на проблематиката на избраната тема: колажният принцип в изкуството на фотографията. Тя представя и изяснява обекта, предмета, целите на труда, конкретизира работните понятия. Работата е интересна с диапазона от гледни точки върху творчеството на световни и български автори от XX век. Впечатляващ е обемът на проучените теоретични източници. Внимателният и задълбочен прочит на Йоана Ангелова на българската и чуждестранна литература, както и фокусът върху част от заглавията като оперативна библиография от стр. 9-10, ѝ позволяват да изгради основата на собствени изследователско-творчески интерпретации и обобщения върху базата на изходния илюстративен и текстови материал. Методологията на изследването е подбрана съобразно дефинираните цел и задачи на дисертационния труд. Основните приложени методи са формален и сравнителен анализ, като за конкретните задачи на труда се прилага интердисциплинарен инструментариум, включващ исторически, социологически и културологични подходи за съпоставително изследване. По този начин се разширяват възможностите на докторантката за съществени изследователски ракурси върху избрания проблем, които и предопределят формулираните от нея изводи.

В първата глава от труда „Възникване и развитие на колажните и монтажните техники като изразни средства във фотографията“ Йоана Ангелова си поставя нелеката задача да бъде изчерпателна спрямо възможен най-голям брой теоретични

източници. Тя се опира на Адорно и Бюргер, за да обобщи и създаде личен прочит в развитието на темата. Докторантката откроява вариации от форми на колажна техника, които са избрани и характеризирани според времеви аспект и спецификата на културни и социоисторически дадености. Коректно са описани особеностите на колажната техника като специфично фотографско изразно средство, като са приведени примери от практиката на автори, свързали професионалната си реализация с колажа. Авторката показва действено и резултатно прилагане на сравнителния анализ. По този начин убедително се обосновават изразяваните персонални съждения и изводи. Логично докторантката се позовава на колажни подходи в различни течения в модерното изкуство като: кубизъм, футуризм, дадаизъм, сюрреализъм, нова вещественост и т.н. Особено интересен е акцентът върху демонтажа (на стр. 62), като често използван похват в тоталитарните и авторитарни общества. Този изследователски ракурс допълнително подкрепя тезите на труда на Йоана Ангелова. Текстът в главата е достатъчно детайлен и обстоятелствен, като чрез историческия метод и формален анализ тя достига до интересни изследователски съждения и обобщения – акцентът върху Д. Хокни, например. Според авторката основно предимство на фотоколажа и монтажа са възможностите за създаване на „невероятни изображения, чието единствено ограничение е нашето въображение“ (стр. 101).

Във **втора глава** от дисертационния труд „Основни моменти в развитието на фотоколажа и фотомонтажа в европейското изкуство през втората половина на XX век“ Йоана Ангелова запазва метода си на представяне в исторически план на различни течения в изкуството, което успоредно с основната визуално пластична философия на течението подкрепя тезата ѝ свързана със спецификите на фотоколажните и монтажни похвати за разглеждания период. Текстът е структуриран в няколко подточки, където се акцентира върху различни аспекти на презентирания проблематика. Като изяснява съдържанието на основни понятия и термини във фотографската практика, авторката разглежда и основните сфери при тяхното приложение. Тя прецизно проследява мястото и теоретичната значимост на тези въведени понятия (термини), както и особената им роля в областта на рекламата. Разсъжденията и изводите са подкрепени с конкретни визуални примери, които илюстрират приносите на отделните съществени артисти (фотографи). Отделено е подобаващо място на ролята на

компютърната графика и печатните медии. В хода на изложението докторантката логично акцентира и частично анализира някои страни от поп-арт визуалността. Убедителни са примерите, върху които тя изгражда тезите си. Авторката достатъчно детайлно се спира върху колажите на Джон МакХейл и Найджъл Хендерсън, както и към по-рано реализирани автори като Г. Грос и Курт Швитерс. Интересен е акцентът върху Иржи Колараж, както и върху други чешки автори, които поставят не само основата на наднационална визуална школа, но имат и своята значителна роля в развитието на фотоколажа и монтажа. Логично Йоана Ангелова представя и обобщава тенденциите в концептуалната фтография, както и развитието на модната фотография, която независимо от комерсиалната си насока, се родее с концептуалното „пост-дадаистично“ изкуство. Безспорно развитието на техническите параметри в унисон с творческото търсене на фотографите е обобщено от Йоана Ангелова в точката от главата 2.5., която е с акцент върху цифровата фотография от последното десетилетие на XX век. Докторантката отбелязва на стр. 166, че съвременността стимулира съотношението между цифрово и аналогово оборудване да бъде в полза на дигиталната фотография. Тя пише, че преимуществено „новите изображения, правени по света, се заснемат, предават и ползват цифрово“. Макар и повечето от „творящите“ автори, както отбелязва тя, да продължават да работят с аналогови технологии, дори и част от тях постепенно преминават към дигиталното.

В следващата част от труда, трета глава „Основни моменти в развитието на фотоколажа и фотомонтажа в европейското изкуство през втората половина на XX век“, авторката продължава задълбочената си научно-изследователска линия заложена в текста от предишните глави. Прави добро впечатление амбициозното и едновременно с това детайлно проследяване на водещите тенденции при практическото използване на фотографски изображения за комерсиални цели, както и в други области на ежедневието. Докторантката отбелязва, че *„фотомонтажът има тясна и добре документирана връзка с рекламата. Той не цели да представи някаква част от света около нас, по-скоро синтезира начина, по който нещо може да изглежда или бихме си представили, че изглежда“* (стр.220).

Важен е акцентът върху приложния фотомонтаж, върху чиято основа се постига активното взаимодействие на технологиите с науката и изкуството. Докторантката

отбелязва теоретичния и практически принос на редица автори, усъвършенствали и преобразували фотографските възможности за изграждане на образ чрез качествено нови въведения. Пример за това е обогатяването на колажните и монтажни техники с добавени визуални ефекти. Авторката отделя специално внимание на естетическата характеристика на фотомонтажа, като с професионална компетентност проследява проявленията на различните му стилови посоки. В текста са очертани и връзките, и допирните точки на фотомеханичните процеси с някои други способи на печатната техника, като Йоана Ангелова се стреми не само да изследва тези явления, но и да анализира същността на тяхната поливалентност. Качество на текста е систематизираната и прецизна интерпретация в различни теоретично-визуални аспекти на темата. Добро впечатление прави последователността при обобщаването и философското (във визуалния му ракурс) осмисляне на изводите, за да се открият същностни тенденции в хронологията при използването на колажа и монтажа във фотографската практика. Авторката подкрепя тезата си както с теоретични, така и с илюстративни примери от творчеството на Сузана Блум, Едуард Хил, Барбара Крюгер, Волф Фостел, Нанси Бърсън, Джойс Нейманас, Дитер Хубер и др.

Според докторантката дигиталните фото-колажи и монтажи „обслужват“ въображението на художниците и фотографите, насочвайки го в духовна посока, „към духовните места, които обединяват реални и виртуални елементи в едно ефирно цяло“ (стр. 241).

В **четвърта глава** „Колажни и монтажни техники в българската фотография от 50-те години до края на XX век“ докторантката се фокусира върху тенденциите в българското изкуство, като ги представя в тяхната динамика (от средата на XX в. до наши дни). Текстът създава достатъчно изчерпателна картина на творческото развитие на голяма част от българските фотографи за периода обект на изследването, като специално внимание се отделя на художествените реализации с приложен характер, например, при плаката. Като акцентира върху конкретни прояви на социалната функция на фотографията, Йоана Ангелова се спира на характерните отлики в творчеството на представяните български фотографи (Лоте Михайлова, Петър Божков, Димитър Сибирски, Петър Абаджиев, Деяна Стаматова, Иво Хаджимишев, Станка Цонкова и др.) през изследвания период, разглеждани в

съпоставителен план с аналогични европейски процеси. Стойностни са проучванията и критическите обобщения на докторантката на базата на социалните промени и артистично-визуалните позиции на различните автори. Тези обобщения правят изводите ѝ едновременно персонални и значими.

Изследователският анкетен подход, който се реализира в интервюта с водещи практикуващи автори и изследователи в областта на спецификите на фотографията е стойностен и значим път за интерпретиране и извличане на изводи от избраната тема. Той се допълва и от очертаването на ролята и мястото на дигиталната композиция и на дигиталния монтаж като резултатни техники за създаване на фото изображения с подчертано внимание върху техния емоционален потенциал.

Заключението акцентира върху основните посоки от развитието на труда – художествена и техническа. Анализът съсредоточен върху взаимосвързаността на процесите и визуалния резултат във фотографията през времеви отсек на труда доказва логиката на аналогичността в световното и българското фотографско изкуство.

В тази част от труда се реализира приложената от авторката изследователска методика, която ѝ позволява да направи значими научни изводи и обобщения. Това остойносттава труда ѝ и го прави значим и с приносен характер.

Сред приносите на дисертационния труд съществени са тези, които акцентират върху посоките в развитието на фотоколажа и монтажа. Те биха представлявали отправна точка за последващи изследвания върху тази проблематика. Впечатляващ е събраният и анализиран илюстративен материал по темата. Важен принос на дисертационния труд е прецизирането на терминологията по темата, както и представянето, проследяването и анализирано на приложението на колажни и монтажни техники в българската фотография през периода отбелязан в изследването. В обемния текст е доказана ролята за визуалното въздействие на колажната техника и монтажните действия като неотменни изразни средства в изкуството на фотографията от периода XX - XXI в.

Към труда могат да се отправят някои препоръки. Във формално структуриран аспект би могло някои от подточките на главите да се обобщят. В съдържателен - в някои части на текста изложението, макар и разбираемо, е по-есеистично отколкото жанрът позволява.

Тези препоръки не омаловажават достойнствата на дисертацията и не влияят върху крайното много добро впечатление от работата на Йоана Ангелова. Те са пожелание към една последваща монографична реализация на труда. Подобно издание би било от полза, както в областта на историята на изкуството, така и в академичната подготовка на студенти от различни специалности на НХА и на други висши учебни заведения, където се изучават изобразителни изкуства и фотография.

Чрез направените научни публикации (Синергията между фотография и текст в съвременното изкуство. – Eastern Academic Journal, Issue 3 (2020), ISSN: 2367-738 (online), pp. 80-93.; Създаване на цифрови изображения – фотография и принт. – Визуални изкуства и музика, том 2 (2020), ISSN 2683-1392 (online), с. 54-67; VII Международна научна конференция ОТ СЕТИВНОТО КЪМ ВИЗУАЛНОТО „ИЗКУСТВОТО – ФИКЦИЯ НА ИСТОРИЯТА“, 2020 г., ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, *Ролята на фотомонтажа за визуално въздействие в рекламата* (под печат); Национална научна конференция „Пролетни научни четения 2021“, АМТНН „Проф. Асен Диамандиев“, гр. Пловдив, *Фотоколаж и фотомонтаж в полето на креативната артистична фотография*; *Фотоколаж и фотомонтаж в полето на креативната артистична фотография*. – Сборник доклади „Пролетни научни четения“ (2021), ISSN 1314-7005 (online), с. 282-292; *Фотомонтажът като специфичен език в попарт и концептуалното изкуство*. – Следва. Списание за университетска култура на НБУ (под печат); *Визуални особености на фотомонтажа – как да интерпретираме онова, което виждаме*. – Електронно списание „ИЗКУСТВО И КРИТИКА“, НХА, *под печат*), резултатите от дисертационния труд имат необходимата популяризация в средата на специалистите в областта.

Авторефератът е добре направен като принципно представя всички по-важни части на дисертационния труд.

В заключение, върху основата на качествата на текста както и според оценката ми относно автореферата и научните публикации на докторантката, имам основание да смятам, че трудът „ТЕХНИКАТА НА КОЛАЖА И МОНТАЖНИТЕ ДЕЙСТВИЯ КАТО ИЗРАЗНИ СРЕДСТВА ВЪВ ФОТОГРАФИЯТА – ХАРАКТЕРНИ ТЕНДЕНЦИИ В ЕВРОПЕЙСКОТО ИЗКУСТВО ПРЕЗ ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА ХХ ВЕК“ притежава необходимите качества на дисертационен и предлагам на уважаемите членове на научното жури да присъдят образователната и научна степен „доктор“ на Йоана Емилова Ангелова.

Проф. д-р Бисера Вълева

10.02.2023

София